

De Mossentabel van Huib de Miranda (1936)

B.O. (Ben) van Zanten

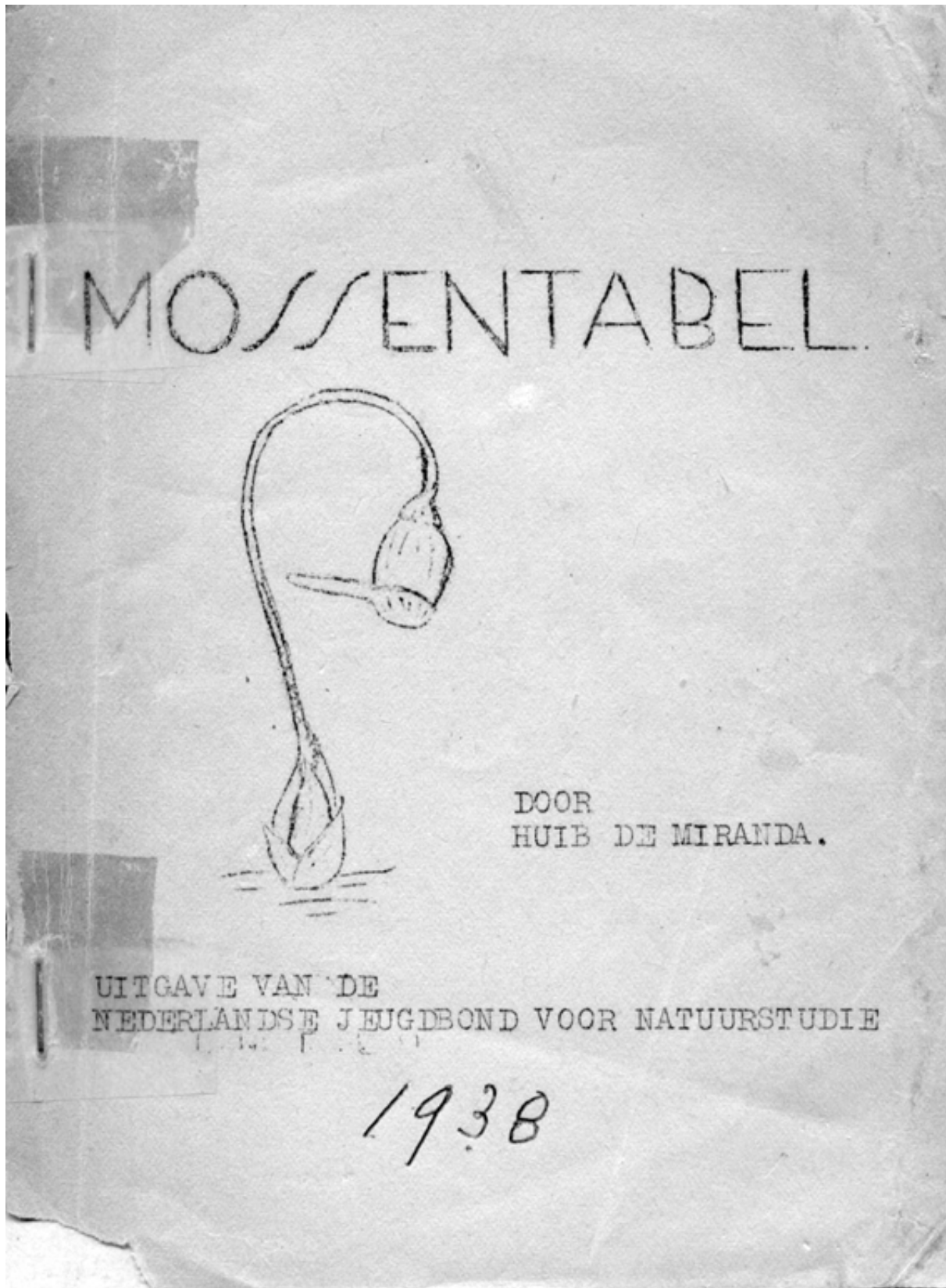
Vogelenzangsteeg 8, 9479 TG Noordlaren (bovzanten@home.nl)

Prof. van der Wijk was een ijverig verzamelaar van boeken over biologie en speciaal over bryologie. Veel van de bryologische boeken stonden, toen hij nog hoogleraar was, op zijn kamer in het Botanisch Laboratorium te Groningen. Toen ik in 1952 studentassistent werd werkte ik nauw met hem samen, speciaal wat tropische mossen betrof, maar hij liet mij ook wel eens boeken zien waarmee Nederlandse mossen gedetermineerd konden worden. Eén daarvan was de Mossentabel van Huib de Miranda, een gestencild boekje in een vrolijk geel kaftje, waarvan hij zei dat dit het eerste boekje was waarmee Nederlandse bladmossen gedetermineerd kunnen worden.

Na het overlijden van Alien, de weduwe van Prof. van der Wijk in de afgelopen zomer, heeft de oudste dochter (Rely) het huis leeggehaald en daarbij kwam het boekje weer te voorschijn. Op het buitenkaft staat het jaartal 1938 geschreven, dit moet echter een vergissing zijn, volgens Ger Harmsen in zijn "Passie voor Mossen" werd het in het voorjaar van 1936 gestencild.

Het boekje bestaat uit een tabel waarmee 50 van de meest voorkomende en opvallende bladmossen gedetermineerd kunnen worden. Merkwaardig is dat de eerste soort de zeldzame *Buxbaumia aphylla* is, waarschijnlijk omdat Huib deze soort kort daarvoor in zijn tuin in 't Gooi gevonden had. De rangschikking naar bijzondere kenmerken aan het eind van de tabel is in de veel uitgebreidere volgende versie van de "Mossentabel" uit 1938 door Huib opnieuw gebruikt. Later is deze methode ook door Wim Margadant voortgezet in de volgende versies van de Mossentabel (1944 en 1959).

Als blijk van waardering voor zijn pionierswerk wordt hierbij de allereerste Mossentabel van Huib opnieuw afgedrukt, dit mede als vervroegd verjaardagsgeschenk voor zijn 89ste verjaardag op 16 april 2006.

*Aan Dr. R. van der Wijk
van schrijver en uitgever.*

INLEIDING

Mossenzoecken werkt aanstekelijk; nog geen half jaar geleden vond een n.j.ner het beneden zijn waardigheid, om aan dergelijk laag bij de gods spul meer aandacht te schenken en nu.....Nu zijn de mossen-excursies aan de orde van de dag; ieder beijvert zich om wat meer van die wonderlijke plantjes te weten te komen. Met koortsachtige haast worden er Hollandse namen bedacht. Een chaos van namen was natuurlijk het gevolg en een bondsmossencongres werd noodzakelijk om die chaos weer tot orde te brengen. Een bondsmossencongres en dat terwijl nog kort geleden bijna niemand naar mossen keek. Ik hoop, dat de hier volgende tabel het grote aantal nieuwe mossenenthousiasten bij de determinatie kan helpen.

Huib de Miranda.

MOSSENTABEL

Zonder loupe of microscoopkun je hiermee de belangrijkste bladmossen van Gccci, Velluwe en dergelijke streken gemakkelijk determineren.

We zijn van plan, volgend jaar met vereende krachten een meer volledige, geïllustreerde tabel uit te geven; deze voorlopige tabel heb ik in elkaar gedraaid om je in de gelegenheid te stellen ook dit jaar met de mossen kennis te maken. Ik gebruikte natuurlijk de namen, die we op het mossencongres hebben vastgesteld.

Een bladmos bestaat uit : Een stengel (St) met blaadjes (Bl). Soms komt er uit de stengel een (onbebladerde) kapselsteel met aan het eind een (spore)kapsel. Op het kapsel zit vaak een los mutsje; het z.g. huikje. Andere vaktermen komen in deze tabel niet voor.

DETERMINERLIJST

1 a Het mos heeft een duidelijke stengel met blaadjes 2

b Het mos bestaat uit niets anders dan een groot, scheef, afgeplat, groen sporekapsel op een bruinrood steeltje, dat vlak onder het kapsel plotseling iets dikker w

KABOUTERMOS

(Buxbaumia aphylla)

2 a St. lang, slap, met regelmatig geplaatste zijtakken; sommige afstand, andere dicht langs de st. naar beneden lopen

VEENMOS (Sphagnum)

b Niet aldus 3

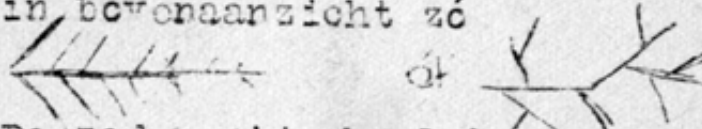
3 a Bl. met twee bladtoppen; ze lijken dus op een platgeslagen Sinterklaasmuts. Ze zijn lichtgroen en liggen in één vlak dus slechts aan twee kanten van de steel

GEEN BLADMOS MAAR EEN

LEVERMOS

b Niet aldus 4

4 a Liggende, soms gedeeltelijk opstijgende st. meestal sterk vertakt met vele kleine bl. Zijtakken niet in dezelfde richting als de hoofdst., dus in bovenaanzicht zó

De zaden zijn heel los en onregelmatig; er is nauwelijks sprake van een zede

SLAAPMOSSEN

(Hypnaceae)

5

- b Rechtopstaande, weinig of niet vertakte st. Korte of lange bl. Eventuele zijtakken lopen in dezelfde richting als de hoofdst. (Of ze zijn niterst kort: zie 19a) Dus in zij-aanzicht als tekening
 Vaak dichte, regelmatige zoden
 vormend Zie eerst 6a 17

SLAAPMOSSEN

- 5 a St. regelmatig dubbel of driedubbel gevind; de zijtakken van de hoofdst, hebben dus zelf weer zijtakken 12
 b St. onregelmatig vertakt of enkel gevind 6
- 6 a St. 4-8 c.m. lang; recht omhoog; onderste helft zonder zijtakken, bovenste helft met een massa naar alle kanten schuin omhoog, gerichte, donkergroene zijtakken .Op vruchtige plaatsen
 BOOMPJESMOS
 (Clinacium dehrcoides)
 b Niet aldus 7
- 7 a Bebladerde st. rond, Bl. dicht tegen de st. aangedrukt 13
 b Bebladerde st. rond, bl. haakvormig naar achteren omgebogen
 HAAKMOS
 (Hylcoecium squarrosum)
 c Bebladerde st. niet rond, of blaadjes afstaand 8

- 8 a St. donkerrood. Bebladerde, st. dik. mol-
lig. Tcpl. iets naar één kant gebogen
PWIJMSAARTMOS
(*Hyllocladus triquetum*)
- b St. groen 9
- 9 a Bl. sterk gekromd; de punten liggen
naar één kant 15
- b Bl. liggen geheel in één vlak; de tak-
jes lijken platgeslagen, of de bl.
zijn gerimpeld, breed. 16
- c Niet aldus 10
- 10a Bl. vrij stomp, lichtgroen, naar alle
kanten afstaand, alleen de tcpl.
liggen dicht over elkaar en vormen
een spitse knop niet veel breder dan
½ m.m. Op zeer vochtige plaatsen of in
het water groeiend
SPITS SLAAPMOS
(*Hypnum cuspidatum*)
- b Niet zulke spitse knoppen 11
- 11a Een heel fijn mosje met kleine, spit-
se, afstaande bl. en vaak ladderwormig
vertakte st. ~~HEEL FIJN~~ LADDERMOS
(*Brachythecium stockesii*)
- b Bl. 2-3 m.m. lang, spits, afstaand, behal-
ve aan de stengeltop waar de blaad-
jes een spitse knop vormen, die ech-
ter altijd meer dan 1 m.m. breed is
Die knop is altijd glimmend licht-
groen, terwijl de rest van de plant
vaak iets bruinachtig is. Vaak met
sporekapsels. Varieert sterk
STEKELSLAAPMOS
(*Brachythecium rutabulum*)

- 12a St rood, bl. glanzend
 FRAQI SLAAPMOS
 (Hylocomium splendens)
- b St. dof groen of bruinachtig, bl, dof.
 THUJAMOS
 (Tuidium)
- 13a Bl. met lange spitse punt, glanzend
 de bebladerde st. is weinig dikker
 dan 1 m.m. Veel cmhoog gerichte uit
 loopers BLEEK SLAAPMOS
 (Brachythecium albicans)
- b Bl. zonder lange spits Bebladerde
 st. iets dikker 14
- 14a St. en bl. geelgroen St. oek vaak lad-
 dervormig vertakt
 GROOT LADDERMOS
 (Hypnum perum)
- b St. rood, bl. heldergroen of bronsach-
 tig bruin groen
 BRONSMOS
 (Hypnum schreberi)
- 15a Waterplant; bl langer dan 2 m.m.
 MOERASSLAAPMOS
 (Hypnum palustre)
- b Geen waterplant, Bl. 2 m.m. of korter
 aan twee kanten van de st. Plant glim-
 mënd bleekgroen
 KLAUWTJESMOS
 (Hypnum cupressiforme)

- 16a Bl. dof, breed, gegolfd.
GERIMPELD PLATMOS
(Plagithecium undulatum)
- b Bl. glimmend, spits, niet gegolfd. St.
kort, onvertakt.
GLANZEND PLATMOS
(Plagithecium denticulatum)

ANDERE MOSSEN

- 17a Donkergroene, stijve, ondoorzichtige
bl. met glimmende onderkant en dof-
bovenkant (soms is het blad tegeve-
wen en is de bovenkant niet te zien)
Als je een blad voorzichtig u-
strekt zie je, dat het een soort bladschede
heeft, die half cm de stam grijpt; die
schede is doorzichtig, lichtgroen
1-2 m.m. lang HAARMOSSEN 18
- b Niet aldus 19
- 18a St. tot twee c.m. hoog Bl. geheel te-
gevewen, zodat de bovenkant niet te
zien is. Ze eindigen in een wit haar
en zijn met hun toppen naar binnen
gekeerd RUIG HAARMOS
(Politrichum piliferum)
- b St. 2-5 c.m. hoog. De rechte bl. hebben
een smalle ongevouwen rand, die als
een glimmend lijntje tegen de dof-
groene bovenkant afsteekt Geen wit
haar ZANTHAARMOS
(Politrichum juniperinum)

- c St. 3-20 c.m. Bl. geheel vlak met getande randjes, de onderste bl. zijn naar beneden gekromd
GROOT HAARMOS
(Polytrichum commune)
- 19a De stam heeft een massa heel korte zijtakjes. De bl. eindigen in een wit haar (als het mos in de schaduw staat zijn die haren soms heel kort of in het geheel niet aanwezig). 20
Niet zulke korte zijtakjes 21
- 20a Bl. donkergroen, zwak gekromd De topbl. liggen dicht tegen elkaar en vormen een kromme, spitse knop
HEIDEMOS
(Racomitrium lanuginosum)
- b Bl. geelgroen naar alle kanten afstaand, sterk gekromd. Topbl. klein, niet knopvormend
GRIJS DUINMOS
(Racomitrium canescens)
- 21a Bl. langer dan 2m.m. 22
b Bl. 2m.m. of korter 31
- 22a Behalve de 4m.m. lange, geelgroene bl. zitten aan de st. een massa fijne draadjes, die een dikke laag roestbruin vilt om de st. vormen
ROOD VILTMOS
(Aulacomnium palustre)
- b Geen rood vilt, of de bl. zijn donkergroen of langer 23

- 23a Blle kussens; bij nat weer donker-
geelgroen, bij droog weer bleekgroen
Als ze nat zijn kun je ze als een
spons uitknijpen, dan worden ze bleek
De vertakte stengels groeien zó dicht
op elkaar, dat de bl. binnen in het
kussen afsterven en bruin worden De
bl. zijn stijf, vrij stomp, 4-5 m.m.
KUSSENTJESMOS
(Leucobryum glaucum)
- b Niet aldus 24
- 24a Bl. duidelijk gerimpeld en langer dan
5m.m. 28
- b Bl. eindigen in een wit haartje, of ze
zijn dicht tegen één sierlijk gebog-
gen kapselsteeltje aangeraakt. Kleine
mosjes 33
- c Niet aldus 25
- 25a Bl. min of meer dichtgevoeven of heel
smal, draaddun 26
- b Bl. vlak of iets hol 27
- 26a Bl. draaddun, 3 m.m. lang, donkergroen
vaak naar één kant gebogen Het stam-
metje is heel kort
KLEIN GAFFELTANMOS
(Dicranella heteromalla)
- b Bl. niet draaddun, 5-8 m.m. lang De top-
bl. liggen dicht tegen elkaar en vor-
men een kromme, spitse knop. Ook de an-
dere bl. zijn soms naar dezelfde kant
gekrond.
GEWOON GAFFELTANMOS
(Dicranum scoparium)

- 27a Bl. rond of iets langwerpig St. soms
kruipend RONIBLADIG STERREMOS
(Mnium affine)
- b Bl. altijd veel langer dan breed; 2-5
m.m. lang Donkergroen St onderaan
vaak roodachtig en soms door roest-
bruine draadjes omweven *✓ Jonge spruiten
lichtgroen*
GEWOON STERREMOS
(Mnium hornum)
- 28a Stompe bl. met een stekelpuntje op
het eind Vertakte st.
GEGOLFD STERREMOS
(Mnium undulatum)
- b Spitse bl. of onvertakte korte st. 29
- 29a St. onvertakt, zelden langer dan 2c.m.
Bl. donkergroen
RIMPELMOS
(Atrichum (Catharina) undulata)
- b St. meestal langer dan 2c.m. Bl.
lichtgroen 30
- 30a Bl. sterk gerimpeld, weinig toegevoe-
wen, steel onderaan bedekt met een
dikke laag grijs wilt
VILTIG, GAFFELTANDMOS
(Dicranum undulatum)
- b Bl. slechts weinig gerimpeld, bijnage-
heel toegevoewen, st. weinig of in het
geheel niet wiltig ZIE 26b
- 31a Een klein lichtgroen mosje Vele tak-
(21) jes eindigen in een groen, gesteeld
bolletje zo groot als een spelde
knop
KNOPJESMOS
(Aulacomnium androgynum)

- b Niet zulke knopjes aanwezig. 32
- 32a Een klein, zilvergrijs mosje met heel kleine blaadjes, die dicht tegen de st. aan liggen, elkaar dakpansgewijze bedekken. Op muren of op de grond
ZILVERMOS
(Bryum argentum)
- b St. 3 c.m. of langer, Bl. donkergroen, sterk glanzend. Dichte zoden vormend.
GROOT PEERMOS
(Bryum (Webera) nutans)
- c Niet aldus 33
- 33a Het kapsel steekt ver boven de bl. uit aan een lange kapselsteel. 34
- b Het korte kapselsteeltje is zo sterk gebogen, dat het groene kapsel weer tussen de bl. hangt Bl. met lang, wit haar
MUISJESMOS
(Grimmia pulvinata)
- c Er is helemaal geen kapselsteel; het lichtgroene kapsel steekt niet geheel boven de donkergroene bl. uit Bl. met een kort wit haar of witte tcp
HAARMUTS
(Orthotrichum diaphanum)
- 34a Als er een kapsel aanwezig is, dan liggen de bl. ~~ligt dat~~ stijf tegen de sierlijk gebogen kapselsteel aan St. heel kort Kapsel peervormig met scheef huikje
zie omslagfig. KRULMOS
(Funaria hygrometrica)
- b Niet aldus 35

35a Het rijpe kapsel is donkerpurper,
 vaak met oranje top; het is recht
 naar boven gericht Bl. met wit haar
 Op muren en daken

MUURMOS

(*Tortula muralis*)

b Het rijpe kapsel is niet recht naar
 boven gericht 36

36a Het kapsel is 1½ m.m. lang, overal even
 dik, iets gekromd, overlangs gegroefd
 Horizontaal afstaand. Kapselsteel
 vaak gedraaid Bl. vaak iets bruinachtig,
 waardoor het mos makkelijk is te
 herkennen Groeit overal ook op mu-
 ren en daken

PURPERSTEELTJE

(*Ceratodon purpureus*)

b Het kapsel is meestal groter, peervor-
 mig, dus niet overal even dik; niet ge-
 groefd, horizontaal afstaand of hang-
 end Kapselsteel niet gedraaid

PEERMOS

(*Bryum*)

DE MOSSEN GERANGSCHIKT NAAR ENKELE BIJ-
 ZONDERE KENMERKEN

I MOSSEN VAN BAKSTEENMUREN

A Heel jonge baksteenmuren

Bijna uitsluitend Muurmos (35)

B Oudere baksteenmuren

Muurmos (35), Peermos (35), Zilvermos (32);

Muisjesmos (33), Haarmuts (33) en andere,

niet in de tabel opgenomen mossen.

V stekel (sluipmos) (11)

II BIJZONDERE STENGELS

G Stengels dubbel of driedubbel gevind
Thujams (12), Fraai slaapmos (12), soms ook
nog Fijn laddermos (11).

D Slaapmossen met rode stengel

Bronsmos (14), Fraai slaapmos (12), Pluim-
staartmos (8), Haakmos (17)

E St. met vele heel korte zijtakjes

Grijs duinmos (20), Heidemos (20)

III BIJZONDERE BLAADJES

F Blaadjes eindigen in een wit haar

Ruig haarmos (18), Grijs duinmos (20), Heide-
mos (20), Muurmos (35), Muisjesmos (33), Haar-
muts (33).

G Bl. duidelijk gerimpeld (Verse exemplaren)
Rimpelmos (29), Gegolfd sterremos (29), Vil-
tig gaffeltandmos (30), soms ook gewoon gaf-
feltandmos (30), Gerimpeld platmos (16).

H Bl. grijpen met een doorzichtige blad-
scheede om de stengel Haarmossen (32).

IV KAPSELS

J Kapsel vaak in groten getale aanwezig

Rimpelmos (29), Stekelslaapmos (11), Klein-
gaffeltandmos (26), Purpersteeltje (36),
Haarmossen (18), Peermos (36), Muurmos (35),
Muisjesmos (33) (De kapsels tussen de blaad-
jes verbergen) Haarmuts (33) (idem)

K Kapsel heel groot, dik, scheef

Kaboutermos (1)

INHOUD

De tussen haakjes geplaatste cijfers verwijzen naar de tabel, de letters naar de hierbovenstaande lijsten

Bleek slaapmos	13	Knopjesmos	31
Bcompjesmos	6	Krulmos	34
Brensmos	7, 14, d	Kussentjesmos	23
Cypros slaapmos		Laddermos	11, 14
Zie klauwtjesmos		Meerasslaapmos	9, 25
Duinmos	20	Muisjesmos	33, b, f, j.
Fijn laddermos	11, c	Muurmos	35, a, b, f, j
Fraai slaapmos	5, 12, c, d.	Peermos	32, 36, b, j
Gaffeltandm.	26, 30	Platmos	16
Gegclfd sterrem.	24, 29, g	Pluimstaartmos	8, d.
Gew.gaffeltand	26, g	Purpersteeltje	36, j.
Gew.sterremos	27	Rimpelmos	24, 29, g, j
Glanzend platm	9, 16	Rondbladijg	
Grijs duinm.	19, 20, e, f	Sterremos	27
Gr.haarmos	17, 18, h.	Reed viltmos	22
Gr.laddermos	7, 14	Ruig haarmos	17, 18, f.
Gr.peermos	32	Slaapmossen	4, 5
Haakmos	7, d	Spits slaapmos	10
Haarmos	17, h, j	Stekelslaapmos	11, b, j
Haarmuts	33, b, f, j	Sterremos	27
Heidemos	19, 20, e, f	Thujamos	5, 12, c.
Kaboutermos	1, k	Voenmos	2
Klauwtjesmos	9, 15	Viltig	
Kl.Gaffeltandm.	26, j	Gaffeltandmos	30, g
Klein haarmos		Wit bosmos	
Zie zandhaarmos		Zie kussentjesmos	
		Zandhaarmos	17, 18.
		Zilvermos	32, b, i.

*Hoorntandmos:
zie Purpersteeltje*